

Obnovenie pietneho miesta v Prielome Dunajca

autor Milica Majeriková-Molitoris

Na prelome leta a jesene tohto roku bola v Pieninskom národnom parku vyvíjaná trochu netradičná aktivita. Červenokláštorská firma G-Tech tu vykonávala práce spojené s obnovou pietneho miesta dvom spišskostaroveským úradníkom – Jozefovi Hejlekovi a Františkovi Hanušovi. Tí boli na tomto mieste zastrelení členmi poľskej spišsko-oravskej légie, ktorá v čase pred očakávaným plebiscitom spáchala na severnom Spiši i hornej Orave viacero násilných činov a má na svedomí minimálne šesť ďalších nevinných obetí a desiatky zranených počas nimi vykonaných teroristických útokov.

Tragická noc z 20. na 21. júna 1920

Keď sa dňa 20. júna 1920 vybrali úradníci Okresného úradu v Spišskej Starej Vsi Jozef Hejlek, František Hanuš a Antonín Navrátil spoločne s úradníkmi Okresného súdu v Spišskej Starej Vsi Jaroslavom Rozumom, Václavom Bayerom, Antonínom Mikom i prednostom spišskostaroveskej pošty Jozefom Novotným a jeho manželkou Adelou na prechádzku do Smerdžonky, iste netušili, že to bude najhorší, či dokonca posledný deň v ich živote. Na ceste späť ich totiž obklopilo komando asi desiatich mladíkov ozbrojených pištoľami, ktorí hovorili po poľsky. Boli to členovia spomínanej spišsko-oravskej légie, ktorá mala za cieľ zastrašovať obyvateľstvo na pohraničí, aby v očakávanom plebiscite hlasovalo v prospech Poľska. Odobrali im doklady i zbrane a oznámili im, že ich odvedú do Lesnice, kde majú zistiť ich totožnosť. Okolo polnoci, keď predtým na naliehanie zajatých prepustili jedinú ženu, ich v Prielome Dunajca zastavili, okradli o všetky cenné veci a spustili na nich paľbu. Bývalý československý legionár, ani nie tridsaťročný, Jozef Hejlek bol na mieste mŕtvy. František Hanuš, ktorý sa po výstrele pokúsil vstať a pomôcť Hejlekovi bol strelený ešte raz a na následky tejto strely do priedušnice na druhý deň zomrel. Antonín Navrátil, ktorý mal zranenia na pravom predlaktí a pravej strane rebier, sa po odchode útočníkov odplazil asi 300 metrov do krikov. Antonín Mika mal zranenie na ľavom stehne. Po upokojení situácie došiel do Haligoviec. Jaroslav Rozum so zranením ľavého kolena a Václav Bayer s ľahkým poranením tváre došli do Smerdžonky. Jozefovi Novotnému sa po orabovaní podarilo utiecť a medzitým jeho manželka zalarmovala četnícku hliadku zo Spišskej Starej Vsi, ktorá postupne našla všetkých úradníkov.

Vznik a zánik pietneho miesta

V roku 1928, na 10. výročie vzniku Československej republiky (ČSR), Jednota československej obce legionárskej v Spišskej Starej Vsi urobila zbierku, aby mohla na mieste tragédie vytvoriť pietne miesto venované obetiam. Bol tu postavený pamätník, ku ktorému viedli tri schodíky, boli vztýčené československé zástavy, pričom celé miesto bolo ohradené dreveným plôtikom. To všetko však vydržalo len do roku 1938, keď po konferencii v Mníchove vystúpilo Poľsko s ďalšími územnými požiadavkami voči oslabenej ČSR a anektovalo na Zamagurí obec Lesnicu, vrátane cesty, ktorá viedla Prielomom Dunajca. Pietne miesto bolo zlikvidované, a hoc bola o necelý rok Lesnica i cesta opätovne pripojená k Slovenskej republike, k jeho obnoveniu počas vojnových časov nedošlo, a nestalo sa tak ani po obnovení ČSR po roku 1945. Udalosť sa tak pomaly vytrácala z ľudských pamätí, pietne schodíky i oporné múry zarástli vegetáciou a nakoniec ostal len veľavravný názov miestnej časti „Na pomníky“.

Obr1 Odhalenie pietneho miesta v roku 1928 (Súkromný archív E. Laincza)

Znovuobjavenie zabudnutého

Až začiatkom tohto storočia opísal tragické udalosti na Zamagurí v období plebiscitu historik Ivan Chalupecký vo svojej štúdii *Krvavá hranica na Dunajci*. Podľa pripojených máp sa v roku 2015 vybrali generálny tajomník Spolku Slovákov v Poľsku Eudomír Molitoris a historička Milica Majeriková-Molitoris hľadať miesto tragédie, pričom objavili na spomínanej kóte kúsok pietnych schodov i zvyšky stavebných prác. Keď im bývalý šéf Pienapu Ing. Štefan Danko potvrdil názov „Na pomníky“, nemali už pochybnosti, že tu kedysi bolo pietne miesto. Začalo sa horúčkavité hľadanie jeho podobizne. Jedinú doteraz známu fotografiu sa podarilo nájsť v rodinnom archíve historikovi Eduardovi Lainczovi.

Obr2 Oblasť „Na pomníky“ v roku 2015

K aktivitám za obnovenie pietneho miesta sa pridali v roku 2017 k Spolku Slovákov v Poľsku (SSP) aj Spišský dejepisný spolok (SDS). Na zasadnutí výboru SDS bol pod vedením predsedu Františka Žižčáka zriadený výskumný tím v zložení Dušan Bevilaqua, Milan Choma, Milica Majeriková-Molitoris a Eduard Pavlík. Na návrh posledného menovaného sa v roku 2018 mužská časť tímu vybrala hľadať zvyšky pomníka popri Dunajci. Výprava bola úspešná, keď pod strmým svahom poniže pietneho miesta našli travertínový podstavec, ktorý ležal pri rieke viac ako 80 rokov. Vďaka ústretovému postoju Pienapu sa ho podarilo vytiahnuť a bezpečne uložiť.

Obr3 Objavenie travertínového podstavca

Pamätnú dosku sa však objaviť nepodarilo a keďže nápis na fotografii bol fakticky nečitateľný, začalo ďalšie pátranie po jeho odhalení. Začiatkom tohto roka historička M. Majeriková-Molitoris našla vo fondoch Vojenského ústredného archívu v Prahe zložku, ktorá obsahovala predmetné údaje. Podarilo sa jej získať tiež fotografie obetí, ktoré boli aj na pôvodnom pomníku, a to prostredníctvom spojenia s predstaviteľmi Československej obce legionárskej v Prahe. Predstaviteľom oboch týchto inštitúcií patrí veľká vďaka za nezištnú pomoc pri našom pátraní.

Medzitým sa členom tímu podarilo objaviť tiež viacero článkov z dobovej tlače, ktoré bližšie ozrejmovali detaily tragickej udalosti i odhalenia pomníka, pričom M. Choma zistil aj miesto posledného odpočinku obetí, ktoré je na cintoríne v Kežmarku, bohužiaľ bez označenia. V medzičase E. Pavlík vypracoval projektovú dokumentáciu na vybudovanie pomníka s použitím pôvodného podstavca.

To už bola do akcie zaangažovaná aj obec Červený Kláštor so svojim starostom Štefanom Džurným, ktorý nám pomohol pri získavaní dôležitých informácií a povolení. Najväčším problémom pri obnovení pietneho miesta sa totiž ukázala byrokracia spojená s vybavovaním nekonečného množstva úradných povolení, ktorú bravúrne zvládol predseda SDS F. Žižčák. Za pomoc pri jej zdolaní a ústretovosť patrí poďakovanie okrem spomínaného starostu Š. Džurného i vedeniu Pienapu.

Odhalenie pomníka

Slávnostné odhalenie pomníka, ktoré sa malo pôvodne uskutočniť 20. júna 2020, teda presne na sté výročie tragickej udalosti, sa tak kvôli byrokracii a následným obmedzeniam, posunulo až na 29. november. Konalo sa zároveň len v úzkom kruhu zainteresovaných – predstaviteľov SDS, SSP, obce Červený Kláštor a redaktora televízie TA3, ktorá reportáž odvysielala v predvianočnom období.

V úvode predseda SDS F. Žifčák oboznámil prítomných s genézou postavenia pomníka – od vzniku myšlienky až k jej realizácii a poďakoval všetkým už vyššie uvedeným, ktorí sa o jeho obnovenie pričínili. Po ňom sa krátko prihovorila historička M. Majeriková-Molitoris, ktorá stručne predstavila históriu predmetného miesta i samotného pomníka.

Následne nastala chvíľa slávnostného odhalenia pamätníka s pôvodným podstavcom, ktorý bol očistený a vyfrézovaný a novou doskou s pôvodným nápisom, doplneným vetou: „Obnovené v roku 2020 Spišským dejepisným spolkom a Spolkom Slovákov v Poľsku“, česko-slovenským znakom i fotografiami zavraždených úradníkov. Nový pomník vznikol v dielni G-Tech Stanislava Galicu, pričom do dnešného dňa na neho finančne prispeli Spišský dejepisný spolok, Spolok Slovákov v Poľsku, obec Červený Kláštor, František Žifčák, Milica Majeriková-Molitoris, Dušan Bevilaqua, Erika Cintulová, Božena Malovcová a Eduard Pavlík.

Obr4 Iničiátori a podporovatelia obnovy pietneho miesta, zľava: Š. Džurný, M. Majeriková-Molitoris, D. Bevilaqua, F. Žifčák, E. Pavlík, L. Molitoris

Po odhalení sa slova ujal starosta obce Š. Džurný, ktorý podotkol, že informácie o týchto udalostiach sa po likvidácii pomníka vytrhali z miestnej pamäti a je tak veľmi rád, že je postupne obnovovaná, hoc i bolestná história tohto kraja. Na záver sa prihovoril iničiátor myšlienky obnovy zabudnutého pamätníka, generálny tajomník SSP L. Molitoris, ktorý zdôraznil význam formovania pamäti pre našu i budúce generácie, keďže tá je často ohľadom plebiscitných udalostí z rôznych dôvodov deformovaná. V poľskej historickej narácii je táto smutná udalosť úplne ignorovaná, čo prirodzene vedie k rozdielnym a neobjektívnym hodnoteniam udalostí, ktoré mali svoje miesto na Zamagurí pred storočím.

Obr5 K zúčastneným sa prihovril aj starosta Červeného Kláštora Štefan Džurný

Memento živým, na pamiatku mŕtvych

Po sto rokoch od tragickej udalosti sa tak nakoniec podarilo pietne miesto sčasti obnoviť. Nech je jeho prítomnosť mementom, kam až môže zájsť snaha o potlačovanie základných ľudských práv podporovaná vybičováním nacionalistických vášní a zároveň nech je uctením pamiatky dvoch nevinných ľudí, ktorí prišli do tohto pre nich neznámeho kraja, aby pomohli budovať nový spoločný štát Slovákov a Čechov, za čo zaplatili tým najcennejším – vlastným životom.

Obr6